A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS EXPANZIÓJA: PROBLÉMÁK ÉS PERSPEKTÍVÁK

Írta
HALÁSZ GÁBOR

Halász Gábor főigazgató
Országos Közoktatási Intézet

A tanulmány a következő kérdéseket tárgyalja:

1. Mit jelent az expanzió fogalma?
2. Milyen mennyiségi mutatókkal írhatjuk le a 90-es évek expanziós folyamatait?
3. Melyek azok a tényezők, amelyek az expanziót befolyásolják?
4. Milyen strukturális változások kísérik az expanziót?
5. Milyen folyamatok várhatóak a következő évtizedben?
6. Milyen politika legalkalmasabb az expanzió menedzselésére?

1. Az expanzió fogalma

Az oktatási expanzió fogalmát igen gyakran használjuk anélkül, hogy e fogalom jelentését pontosabban meghatároznánk. Ahhoz, hogy erről tartalmas párbeszédet folytathassunk, mindenekelőtt e fogalom pontosabb meghatározására van szükség.

Expanzióról mind *horizontális*, mind *vertikális* értelemben beszélhetünk. Vertikális értelemben expanziót említhetünk akkor, ha a létező oktatási programok időtartama nő, vagy ha a létező programokra, azok folytatásaként új programok *épülnek rá*. Horizontális értelemben expanzióról beszélhetünk akkor, ha a már meglévő programok *mellett*, azokkal párhuzamosan új programok indulnak. Mindezek együtt járhatnak az adott oktatási szintre belépők vagy az adott szinten bent lévők számának vagy arányának a növekedésével, de megtörténhet az is, hogy nincs ilyen növekedés. Például az ún. poszt-szekunder oktatás kiépülése, ezen belül új 13. és 14. szakközépiskolai évfolyamok indítása nem feltétlenül jelenti a belépők számának vagy arányának a növekedését: lehet, hogy csupán a rendszerben már benn lévők maradnak benn tovább.

Másfelől – amennyiben az expanzió a beiskolázásban is tényleges növekedést jelent – meg kell különböztetnünk a *relatív* és az abszolút *expanziót*: relatív expanzióról akkor beszélhetünk, ha nem történik tényleges tanulólétszám-emel-

kedés, hanem például demográfiai okokból növekszik azoknak az *aránya*, akik valamilyen oktatási szintre vagy programba belépnek. Abszolút expanzió esetében a belépők, vagy a különböző programokban már benn lévők tényleges létszáma emelkedik.

Végül – amint az eddigiekből kiderült – külön kell választanunk a *belépők* és a már *benn lévők* számának vagy arányának a növekedését. Ha például egy program időben hosszabbá válik, a benn lévők létszáma akkor is emelkedik, ha a belépőké nem változik (a szakközépiskolába járók létszámának az emelkedését például a kilencvenes években ez jellemezte).

Ezeknek a fogalmi distinkcióknak a megtétele nélkülözhetetlen ahhoz, hogy valóban objektív módon tudjuk elemezni a középiskolai oktatás expanzióját, mint ahogy ahhoz is, hogy megfelelő értelmet tudjunk adni az expanzióval kapcsolatos oktatáspolitikai deklarációknak.

2. A 90-es évek expanziós folyamatainak mutatói

Ha valóban teljes képet akarnánk adni a 90-es évek expanziós folyamatairól, akkor e fentebb említett értelmezések mindegyikét elő kellene vennünk, és mindegyiknek megfelelően elemezni kellene a lezajlott folyamatokat. Erre azonban ennek a jelenlegi keretek között nem vállalkozhatom, így egy szűkített jelentéstartományban fogok maradni. Az expanzió négy alapvető típusát fogon megkülönböztetni, és ezeket próbálom meg különböző mutatókkal elemezni. A négy típust az *1. táblázat* mutatja be:

1. táblázat

A középiskolai expanzió négy lehetséges típusa

	Belépők	Bent lévők
Abszolút (létszám emelkedik)	1. típus	2. típus
Relatív (arány emelkedik)	3. típus	4. típus

2.1 Abszolút expanzió

Az 1. típusú expanzió a *belépők* létszámának az emelkedését jelenti. Az adatok azt mutatják, hogy az általános iskola befejezését követően érettségit adó iskolában továbbtanulók száma a nyolcvanas évek végének gyors emelkedését követően a kilencvenes évek első felében lényegében stagnált, az évtized közepén kisebb mértékű csökkentés következett be, majd az évtized végére a belépő létszám újra emelkedni kezdett. Mindeközben a szakmunkásképzésbe belépők létszáma folyamatosan csökkent (lásd az *1. ábrát*).

1. ábra

Az expanzió 1 típusa:
Az általános iskola után középiskolában, illetve szakiskolában továbbtanulók számának alakulása 1990/91–1999/2000

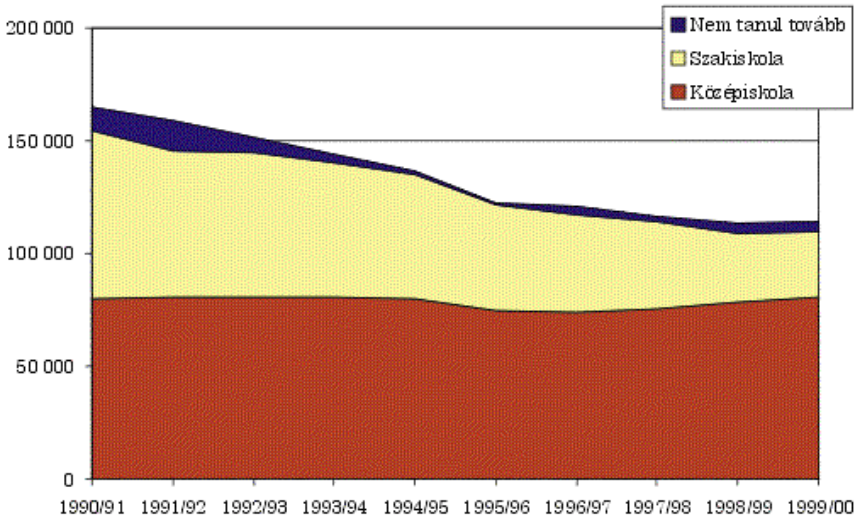

Forrás: Halász – Lannert (2000).

Az érettségit adó középiskolákba belépők létszáma az ilyen iskolák mindkét létező formájában, azaz a gimnáziumokban és a szakközépiskolákban hasonló módon alakult, bár a szakközépiskolák esetében a kilencvenes évek második felében jelentkező visszaesés valamelyest nagyobb volt (lásd a *2. ábrát*).

2. ábra

Az expanzió 1. típusa:
az érettségit adó középiskolai programokba
belépők számának alakulása,
1985/86–1999/2000

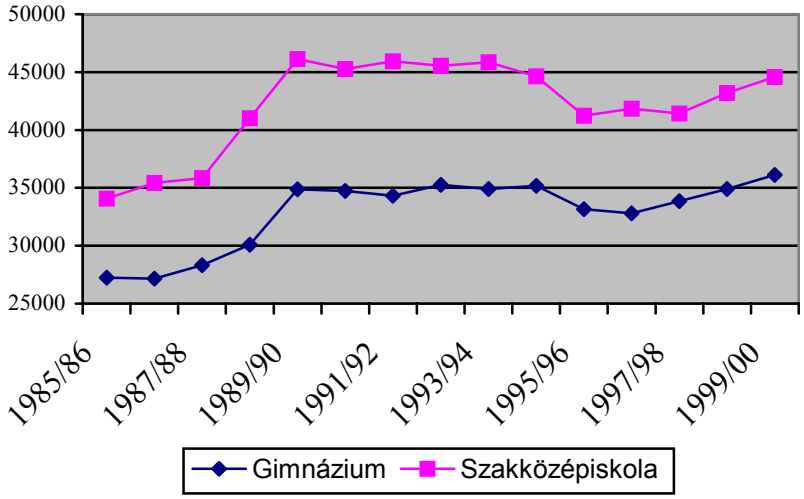

Forrás: Halász – Lannert (2000).

A fentiek egyúttal ahhoz is vezettek, hogy a vizsgált időszakban az érettségit adó két középiskolai programba belépők aránya fokozatosan átalakult: a nyolcvanas évek második felében 1988/89-ig a szakközépiskolai programok aránya egyértelműen nőtt; átmeneti visszaesés után a kilencvenes évtized első felében a szakközépiskolai programokba belépők gimnáziumi programba lépőkhöz viszonyított aránya ismét növekedni kezdett, de az átmeneti növekedések ellenére az évtized második felében már egyértelmű az arány csökkenő tendenciája (lásd a *3. ábrát* a következő oldalon). Az érettségit adó programok egészén belül azonban e csökkenés ellenére is még mindig magasabb a szakközépiskolai programokon tanulók aránya a gimnáziumi programokéhoz képest. Mivel itt még a belépők *létszámáról* (illetve a két programba belépők létszámának egymáshoz viszonyított arányáról) van szó, és nem a belépőknek a népesség egészéhez viszonyított arányáról, ez a mutató is még egyértelműen az első típushoz tartozónak tekinthető.

3. ábra

Az expanzió 1. típusa:
az érettségit adó középiskolai programokba belépők egymáshoz viszonyított arányának alakulása (százalék)

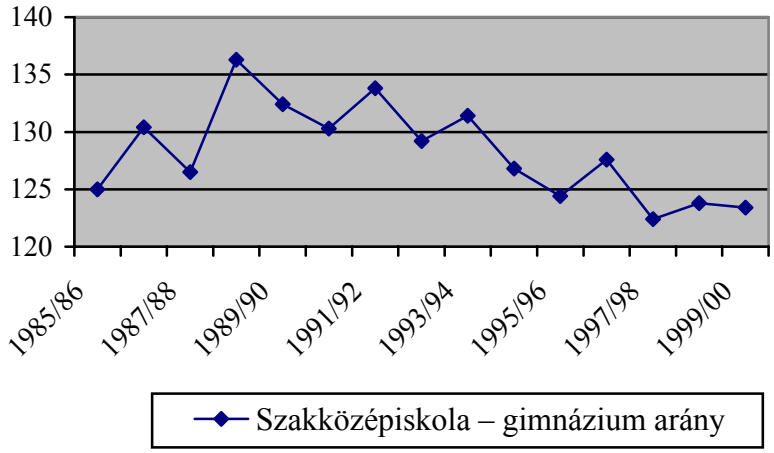

Forrás: Halász – Lannert (2000).

Az 2. típusú expanzió a rendszerben *már bent lévők létszámának* az emelkedését jelenti, ami – mint már említettük – bekövetkezhet akkor is, ha a belépők létszáma nem emelkedik, de benntartózkodási idejük hosszabbá válik. Az expanziónak ez a formája az oktatás forrásigényét – pl. a szükséges pedagóguslétszámot vagy teremszámot – éppúgy növelheti, mint előző formája, anélkül persze, hogy a részvétel mutatói javulnának. A kilencvenes évek egyik legjellemzőbb tendenciája éppen ez: a bennlévők létszáma sokkal nagyobb mértékben emelkedett, mint a belépőké. Azaz a lezajlott expanzió kevésbé járt a hozzáférés szélesítésével, új belépő férőhelyek létesítésével, mint a már benn lévők hosszabb bennmaradását szolgáló férőhely-szerkezeti átalakításokkal. (lásd a *4. ábrát* a következő oldalon).

4. ábra

Az expanzió 1. típusa:
a középfokú programokban tanulók számának alakulása programonként, 1985/86–1999/2000
(1985/86 = 100 százalék)

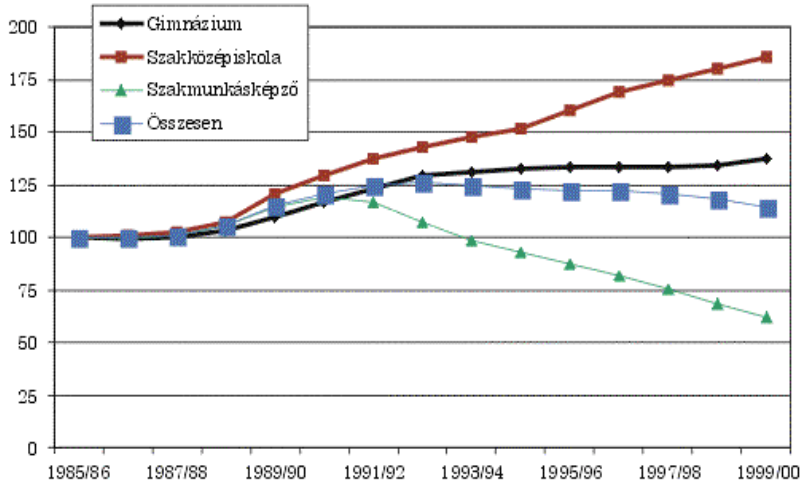

Forrás: Halász – Lannert (2000).

2.2 Relatív expanzió

Relatív expanzióról – mint említettük - akkor beszélhetünk, ha egy-egy korosztály körében emelkedik a belépők vagy a rendszerben benn lévők *aránya*, függetlenül, attól, hogy ez jelent-e tényeleges létszámemelkedést. A kilencvenes években a demográfiai csökkenés hatására erőteljes relatív expanzió zajlott le: az adott korosztályból középfokú oktatásba belépők aránya nagymértékben emelkedett, miközben – mint láttuk – a belépő létszám nem nőtt. A relatív expanzió egyik leggyakrabban használt mutatója az általános iskola befejezése után továbbtanulók aránya. Ez különösen látványosan jelzi az érettségit adó programok expanzióját és a szakmunkásképző programok beszűkülését (lásd az *5. ábrát*).

5. ábra

Az általános iskolát követően továbbtanulók aránya, 1989/90–1999/2000 (százalék)

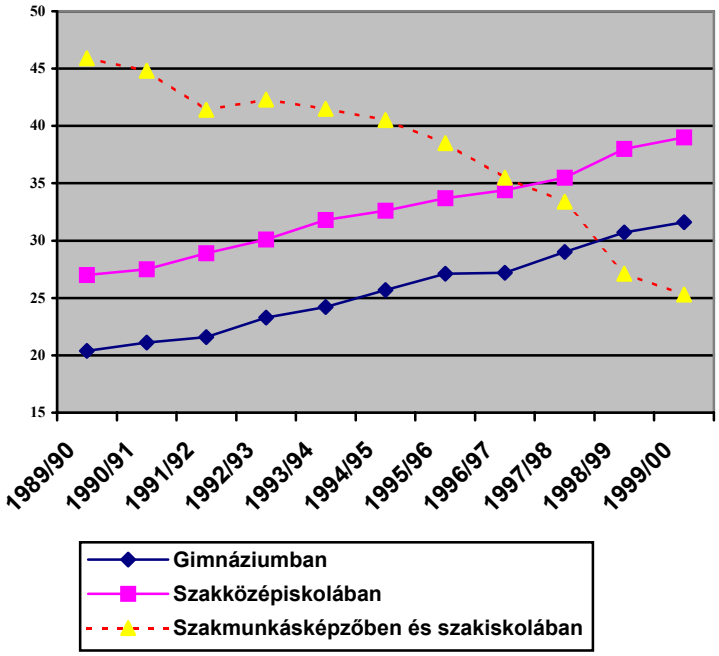

Forrás: Halász – Lannert (2000).

A relatív expanzió természetesen nemcsak a belépőket, hanem a rendszerben bennlévőket is érintette. A demográfiai csökkenés és a programok vertikális meghosszabbodása nyomán a kilencvenes évek végén a 15–19 éves korosztály iskoláztatási aránya elérte, sőt a fiatalabbak körében már meg is haladta az OECD országok átlagát (lásd a *6. ábrát* a következő oldalon). Ez azt is jelzi, hogy Magyarországon ma már valószínűleg irreleváns a középfokú oktatás kiterjesztését oktatáspolitikai célként megfogalmazni: ehelyett inkább *az expanzió oktatáspolitikai kezelésének* a céljáról érdemes beszélni.

6. ábra

A 15–20 évesek iskoláztatási aránya Magyarországon és az OECD-országokban, 1998 (százalék)

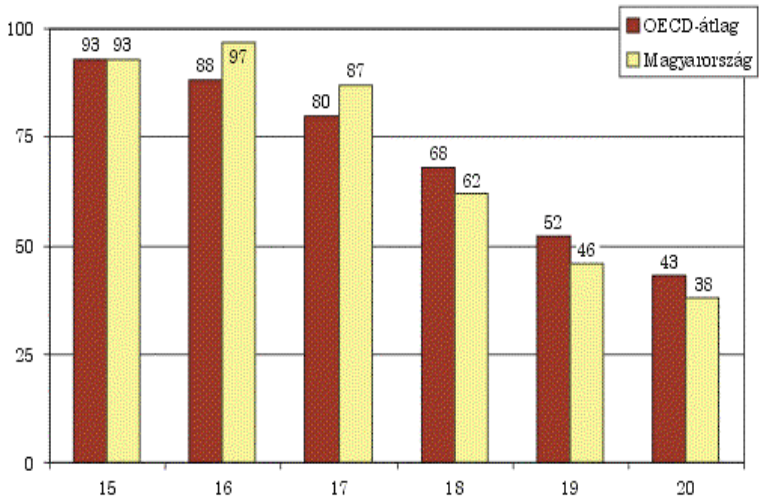

Forrás: OECD (2000*a*) és Halász – Lannert (2000).

2.3 A változások összefoglalása

Ha a fentiek alapján össze akarjuk foglalni a kilencvenes évek legfontosabb változásait, akkor végülis a következőket érdemes rögzítenünk:

– A nyolcvanas évek második felében a középiskolába belépők száma meredeken (61 ezerről 81 ezerre) emelkedett, az évtized közepén váratlanul jelentős visszaesés történt (81 ezerről 74 ezerre), majd újra emelkedés kezdődött (az évtized végére a belépő létszám újra csaknem 81 ezer lett).

– A szakközépiskolai belépés aránya a nyolcvanas években végén a gimnáziumihoz képest nagymértékben nőtt, majd a kilencvenes évek kiegyenlítődés indult el. A kilencvenes években a gimnáziumi és szakközépiskolai programok belépő létszámainak növekedése és csökkenése alapvetően egymáshoz hasonló mintát követett.

– Egy-egy középiskolás korú korcsoport iskoláztatási aránya a kilencvenes évek végére demográfiai okokból elérte a fejlett országok átlagát.

3. Az expanziót befolyásoló tényezők

Az expanziót, annak mind relatív, mind abszolút formáit többféle tényező befolyásolja. Érdemes ezekről néhány szót ejteni, hiszen az expanzió politikájának – legyen szó akár expanziót bátorító, akár az expanzió hatásainak a kezelésére törekvő politikákról – ezekkel számot kell vetnie.

E tényezők között nyilvánvaló módon meghatározó szerepe van a *demográfiai változásoknak.* Jól tudjuk, hogy a kilencvenes évek egészét folyamatos demográfiai csökkenés kísérte, hiszen a hetvenes évek közepén született népes korcsoportok az évtized elejére beléptek a középfokú oktatásba, és ettől kezdve az általános iskolából évről évre kisebb létszámú korcsoportok léptek ki.

Az expanzióra természetesen jelentős hatással van az a *szabályozási környezet*, amelyet az országos politika hoz létre. Ezen belül külön említést érdemelnek a tankötelezettségre, az iskolaszerkezetre, a tantervi programokra és az egyes programokhoz kapcsolódó finanszírozási preferenciákra vonatkozó döntések. A kilencvenes évtized több oktatáspolitikai döntése is az expanziónak kedvezett, így pl. a tankötelezettség felemelése, vagy a hosszabb ideig tartó szakmai képzési programok támogatása a rövidebb ideig tartókkal szemben.

Az országos szabályozók mellett a *helyi-intézményi szintű döntések* is nagymértékben befolyásolták az expanziós folyamatokat. Ezek persze nem függetlenek az országos szabályozóktól, mégis fontos külön említeni őket, hiszen a helyi és intézményi önállóság feltételei mellett ezek önmagukban is olyan tényezőt alkotnak, amellyel mindenkinek kalkulálnia kell. Bizonyos helyi-intézményi döntések inkább negatív hatással voltak az expanzióra: ilyen volt például a hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi programok indítása (a képzési kapacitás ezzel párhuzamosan történő növelése nélkül); ennek nyomán összességében csökkent a gimnáziumba belépők számára rendelkezésre álló férőhelyek száma. Mások viszont kifejezetten erősítették az expanziót: így

például új gimnáziumi programok indítása olyan iskolák sokaságában, amelyekben korábban csak szakmai képzés volt.

Befolyásolja az expanziót az is, hogy az intézményekben milyen *pedagógiai gyakorlat* alakul ki. Amennyiben a tanárok ragaszkodnak azokhoz a módszerekhez és azokhoz a követelményekhez, amelyek egy szűkebb befogadóképességű rendszerben alakultak ki, és amelyek egy alaposabban szelektált tanulói népesség igényeihez és lehetőségeihez illeszkednek, akkor ez fékezheti az expanziót. Ha a tanárság képes az alkalmazott pedagógiai módszereket hozzáigazítani egy heterogénabb tanulói populációhoz és képes a követelményeket differenciálni, akkor az expanziónak jobb esélyei vannak.

Jelentős hatása lehet a különböző *oktatáspolitikai csoportok törekvéseinek* is. A kilencvenes években az oktatáspolitikát meghatározó csoportok körében nagyobb súlyt képviseltek azok, amelyek különböző megfontolások alapján szorgalmazták az expanziót, mint azok, amelyek inkább ennek a visszafogására törekedtek volna. Kedvezett az expanziónak az a tény is, hogy az oktatáspolitikában a költségvetési takarékossági szempontok viszonylag csekély súllyal jelentek meg, így az expanzió költségeinek a kérdése alig merült fel.

Hatással lehetnek az expanzióra még a *gazdasági és társadalmi környezet* egyéb jellemzői is. Az a tény például, hogy a kilencvenes évtizedben jelentős munkanélküliség alakult ki, és hogy a fiatalok elhelyezkedési esélyei jelentősen romlottak, kedvezett az expanziónak, hiszen emiatt az egyének tömegesen hoztak olyan döntéseket, hogy benn maradnak az iskolarendszerben, noha kedvezőbb foglalkoztatási viszonyok esetén valószínűleg inkább kiléptek volna. Ez magára az oktatáspolitikára is hatott, hiszen felértékelődtek az olyan megoldások, amelyek a fiatalok iskolában tartását („parkoltatását”) jelentették. Többé-kevésbé exogén gazdasági hatásnak tekinthető az is, hogy a tanári bérek alacsonysága miatt az ilyen „parkoltató” megoldás olcsóbb volt, mint például a fiatalok foglalkoztatását célzó munkahelyek teremtése.

4. Az expanziót kísérő strukturális változások

Az oktatási expanzió mindig együtt jár strukturális feszültségek megjelenésével, és az expanziót mindig kísérik strukturális változások. Másfelől az oktatási rendszer strukturális változásai maguk is befolyásolják az expanziót (ezeket ezért akár az előző részben is említhettük volna).

A kilencvenes évtizedben a magyar iskolarendszerben számos strukturális változás zajlott le. Ezek egy részét – így a különböző középfokú programokba belépők arányainak a változásait – már említettük. Itt most a vertikális szerkezet néhány változását mutatjuk be: ezek közül az expanzió szempontjából a két legnagyobb hatású (1) az alap- és középfokú oktatás közötti határvonalak megváltozása, azaz a középiskolákba való korai belépés lehetőségének a kialakulása, (2) az érettségit követő nem felsőfokú szakképzés új formáinak a megjelenése. Emellett egyéb változások is említést érdemelnek, így különösen az általános és a szakmai képzés határainak a megváltozása (későbbre tolódása).

Az első változás nagyságrendjét jól mutatja a hat és nyolc évfolyamos gimnáziumi osztályokba belépők számának és arányának a változása. A kilencvenes évtized végére a 14-15 éves korban gimnáziumi első (egységes számozás szerint kilencedik) évfolyamra belépő tanulóknak már kb. 1/3-a olyan volt, aki már 14 éves kora előtt (10-12 évesen) belépett a gimnáziumi oktatásba (lásd a *7. ábrá*t a következő oldalon).

Az érettségit követő nem felsőfokú szakképzés új formáinak a megjelenése a kilencvenes évtizedben a szakközépiskolai oktatás nagyfokú expanzióját (a benn lévők abszolút számának emelkedését – a korábban említett 2. típus) hozta magával. Amíg 1990-ben még csak 7100 tanuló végezte a szakközépiskolák 13. évfolyamát, addig 1999-ben ez a szám már 36 000 volt (lásd a *2. táblázatot* a következő oldalon).

7. ábra

A 6 és 8 osztályos gimnáziumokban a 8. évfolyamon tanulók aránya a gimnáziumban továbbtanuló összes 8. évfolyamoshoz képest, 1993/94–1999/2000 (százalék)

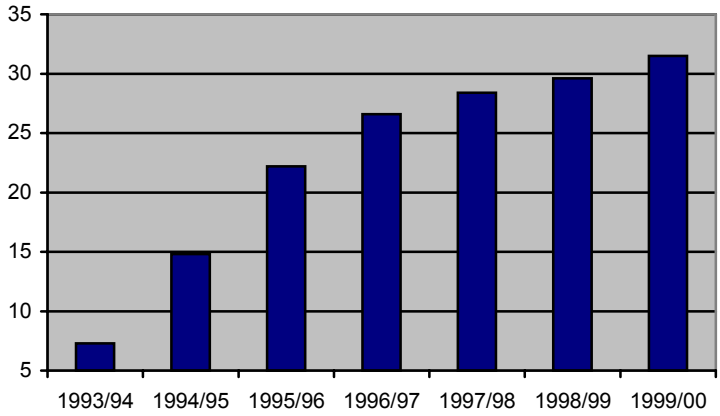

Forrás: Halász – Lannert (2000).

2. táblázat

A 13. és 14/15. évfolyamon tanulók száma, 1999/2000

	1990	1999
13. évfolyam		
Gimnázium	–	815
Szakközépiskola	7100	36 965
14. évfolyam		
Szakközépiskola	–	13 234

Forrás: Halász – Lannert (1996) és Halász – Lannert (2000).

Az expanzióval együtt járó szerkezeti változások között külön figyelmet érdemel az általános képzés időtartamának a kitolódása a kilencvenes évek folyamán. Hangsúlyoznunk kell persze, hogy ezt a változást a közoktatási törvény 1999-es módosításával leállították. Az 1993-ban elfogadott közoktatási törvény az általános képzés időtartamát 8-ról 10 évre emelte fel: az 1996-ban elfogadott, majd 1998-tól már az iskolákban is alkalmazott *nemzeti alaptanterv* ennek megfelelő tartalmi szabályozást vezetett be. Ennek eredményeképpen a 9. és 10. évfolyamon megszűnt volna a szakmai kép-

zés, és az a 10. évfolyam utánra tolódott volna ki. Az 1999-es törvénymódosítás visszaállította a korábbi állapotot, igaz, az e törvény nyomán létrehozott új tantervek a 9. és 10. évfolyamon a korábbiakhoz képest szintén jelenős mértékben megnövelték az általános, és csökkentették a speciális szakmai képzési tartalmakat.

Az általános és a szakmai képzés határvonalainak a kitolásával járt a kilencvenes években elterjed ún. *világbanki szakközépiskolai modell* is, amely a 9. és 10. évfolyamokról a későbbi évfolyamokra tolta át a szakmai képzés jelentős részét, sőt, annak leginkább speciális elemeit kitolta a 12. évfolyamot követő oktatásba.

5. A következő évtized várható folyamatai

A következő évtized várható folyamai közül három érdemel kitüntetett figyelmet: (1) a beiskolázási, iskoláztatási viszonyok alakulása, (2) a tankötelezettség kiterjesztésének lehetséges hatásai és az expanziót kísérő intézményi és rendszerszintű problémák és (3) az oktatás és a munka világa közötti átmenet új problémái.

Ami a beiskolázási viszonyok várható alakulását illeti, ezzel kapcsolatban többféle forgatókönyv is elképzelhető, attól függően, hogy mit tekintünk a politika által meghatá–rozni kívánt paramétereknek (pl. a középiskolákba belépők arányát vagy számát), és mit kevésbé kontrollált, változó értéknek. A *8. ábra* például két különböző forgatókönyvet mutat be. Az 1. szcenárió azzal számol, hogy a középiskolába belépők száma 2006-ig 87 ezerre nő, majd 2012-re a jelenlegi létszám alá, 75 ezerre csökken, eközben a tovább nem tanúlók aránya is kissé romlik. Ez a középiskolai beiskolázási arány évi 1 százalékkal való növekedését jelentené. A 2. szcenárió szerint viszont a középiskolába belépők száma 2006-ig csupán 85 ezerre nő, majd 2012-re a jóval a jelenlegi létszám alá, 67 ezerre csökken, miközben a tovább nem tanulók aránya alig változik. Ez tíz év alatt a középiskolai beiskolázási arányok 2 százalékos növekedését jelentené. Az általános iskolát végzettek száma mindkét szcenárió szerint minden év-

ben a 14 évvel korábban születettek számának felel meg (korrigálva a csecsemőhalandósági aránszámmal és 4 százalékos általános iskolai lemorzsolódási aránnyal).

8. ábra

A középiskolai és szakiskolai továbbtanulási arányok előrejelzése két különböző forgatókönyv mellett (százalék)

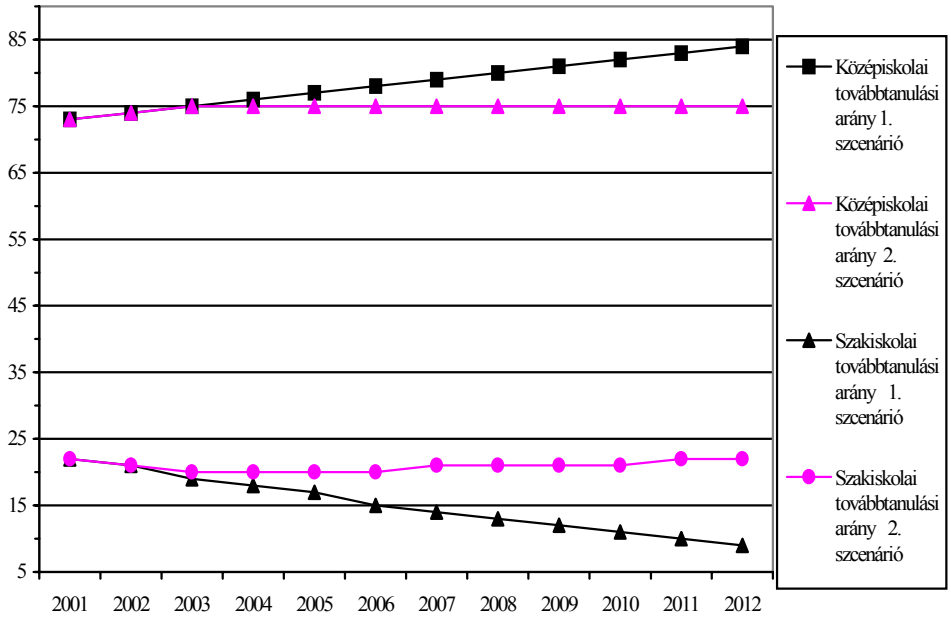

Forrás: KSH (1998), KSH (1999), illetve Lannert Judit számításai az OM oktatási statisztikái alapján. In: Halász – Lannert (2000).

A következő évtized várható folyamatait nagymértékben meghatározhatja a tankötelezettség 18 éves korra való kiterjesztése, amelyet a Közoktatási törvény 1996-ban történt módosításával írtak elő, első alkalommal azok számára, akik 1998-ban léptek be a közoktatás rendszerébe első osztályos tanulóként. Ezzel kapcsolatban érdemes hangsúlyozni azt, hogy a 18 éves korig tartó tankötelezettség tényleges tartalmáról mindezidáig komoly szakmai vita nem folyt, így ezzel kapcsolatban ma még akár olyan alapvető kérdések is felvethetőek, vajon ez a közoktatás intézményeiben teljesítendő-e, vagy hogy vajon mindennapos iskolába járást kell-e ez alatt érteni. Nyilvánvaló azonban, hogy a tankötelezettség kiterjesztése olyan új problémák sokaságát fogja magával hozni,

amelyek a tanuló társadalom heterogénebbé válásával, és a kevésbé motivált tanulók tömegeinek hosszabb iskolában maradásával függenek össze. Egyelőre nincsenek olyan számítások sem, amelyek mindennek a költségeire vonatkoznának, így nem lehet tudni azt sem, hogy vajon ez a változás megfelelően finanszírozható-e vagy sem.

Végül külön érdemes megemlíteni az *oktatás és a munka világa közötti átmenet* új problémáit. Az expanzió kérdéséről nem tehetünk valóban releváns megállapításokat, ha nem vizsgáljuk meg azt, hogy ez milyen hatással van az oktatásból a munka világába való átmenetre, illetve ez utóbbi maga milyen módon befolyásolja az expanziós folyamatokat. Ezzel kapcsolatban itt csupán annyit érdemes hangsúlyozni, hogy ez az átmenet valamennyi fejlett országban egyre hosszabbá válik, és ez alatt a hosszú időszak alatt az oktatás és a munka legkülönbözőbb kombináció képzelhetőek el. Az átmenet különböző értelmezéseit, és az ezeknek megfelelő indikátorok alakulását mutatja a *9. ábra* néhány OECD országban (lásd a következő oldalon).

Az átmenet hosszabbá válása egyúttal azzal is jár, hogy az oktatás és a foglalkoztatás két nagy rendszere között fokozatosan kialakul egy olyan harmadik rendszer, amelynek természetéről ma még viszonylag keveset tudunk, de azt tudjuk, hogy ez milyen alapvető kérdéseket vet fel. Olyan kérdéseket, mint például az, hogy kinek a felelőssége gondoskodni itt az olyan alapvető célokról, mint amilyen az esélyegyenlőség biztosítása vagy az erőforrásokkal való hatékony gazdálkodás. Ennek az új rendszernek a konstituálódását szemlélteti a *10. ábra* (lásd a 109. oldalon). Az expanzió alapvetően befolyásolja ennek az új rendszernek a formálódását, mint ahogy ez maga is visszahat az expanziós folyamatokra.

9. ábra

Az oktatás és a munka világa közötti átmenet mutatói és ezek alakulása néhány OECD országban (év)

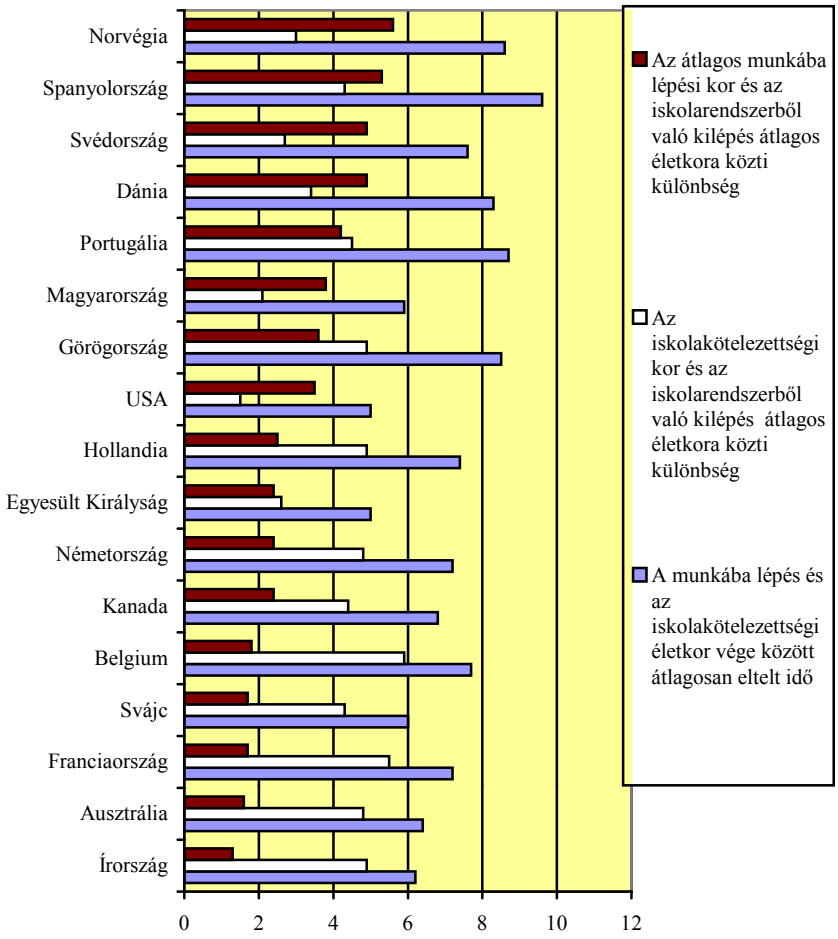

Forrás: OECD (2000*b)*

6. Az expanzió menedzselésének politikája

Végül az expanzió menedzselésének a politikájáról érdemes néhány szót szólni. Korábban már szó volt arról, hogy a nemzetközi és hazai adatok elemzése alapján megalapozottnak tűnik az a megállapítás, hogy ma már nem annyira az expanzió támogatása, mint inkább az expanzió hatásainak a

menedzselése jelentheti az oktatáspolitika egyik legkomolyabb célját és feladatát.

10. ábra

Az oktatási rendszer, a foglalkoztatási rendszer és az "átmenet rendszere"

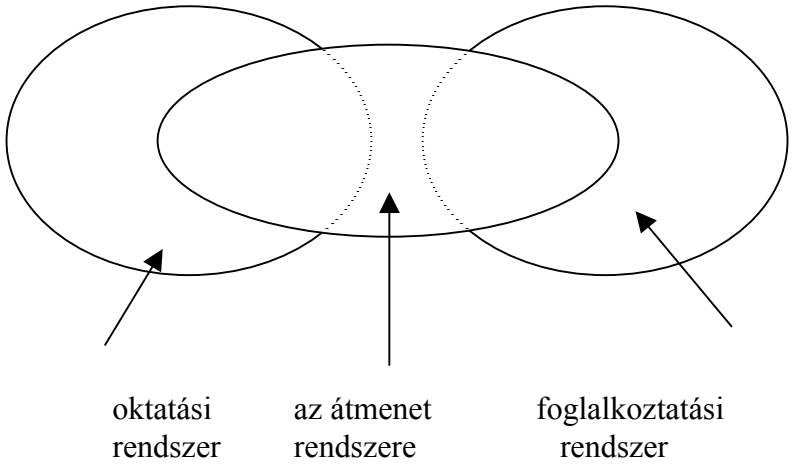

Forrás: Halász (2001)

Ez a korábbiaktól eltérő gondolkodásmódot igényel, ami többek között éppen az oktatás és a munka közötti átmenet fentebb említett problematikájának az előtérbe kerülését jelentheti. Az OECD egy nemrég készült elemzése *(OECD, 2000b)* hat olyan alapvető dolgot fogalmaz meg, amelyek az átmenet problémáját sikeresen kezelő országok oktatáspolitikáját jellemzik:

– az oktatási rendszeren belül a munka világa felé vezető tanulmányi utak rugalmas, ugyanakkor jól átlátható meghatározása;
– az oktatási és a munkatapasztalatok ötvözése, ezen belül a munkavégzésnek az oktatásba való integrálása;
– szorosra font biztonsági háló létrehozása azok számára, akiknek az átmenet egyre bonyolultabbá váló rendszerében nem sikerül boldogulniuk;
– a munka világáról való informálás és tanácsadás rend–szerének kiépítése;

– az átmenet rendszerével foglalkozó intézmények hatékony rendszere és az itt zajló folyamatok világos szabályozása;
– mindezeknek az elemeknek koherens kormányzati politikává való ötvözése.

Mindezekhez az expanzió sajátos hazai feltételeinek az ismeretében érdemes hozzá tennünk néhány egyéb elemet:
– a tankötelezettség 18 éves korra való felemelésével járó sajátos kihívások elemzése, e változás megvalósítására részletes politika kidolgozása;
– az általános alapoktatás hosszának világos meghatározása, e szakaszon belül a pályaválasztási döntés elkerülése;
– a középiskolai oktatás záró szakaszában az oktatás rugalmasságának biztosítása (illeszkedés a tanulók pályaválasztási szándékaihoz, a felsőoktatás, a szakoktatás és a munkaerőpiac igényeihez);
– a szakmaszerzés lehetőségének biztosítása minden tanuló számára (konkrét szakmákra felkészítő szakképzés a közoktatás intézményrendszerén belül is);
– a felnőttoktatás szerepének felértékelése;
– a szerkezeti politikának megfelelő területfejlesztési és infrastruktúra-fejlesztési politika kialakítása;
– szektorközi politika folytatása (oktatás, foglalkoztatás, szociális, területfejlesztési stb.);
– pedagógiai, iskolaszervezési reform.

7. Konklúzió

Az eddig elmondottakat összefoglalva végül érdemes néhány konklúziót megfogalmaznunk:
– Az expanzió összetett folyamat, amely egyszerre több dimenzióban való elemzést igényel.
– Az expanziót egyszerre többféle tényező befolyásolja, az oktatáspolitika ezek egy részét jól, másik részét kevésbé tudja kontrollálni.
– Az expanziót elkerülhetetlenül strukturális változások is kísérik: az expanzió előtt és után másmilyen a rendszer.
– Az oktatáspolitikának ma már nem az expanzió erősítése kell, hogy a célja legyen, hanem a lezajlott és ma is zajló expanzió menedzselése.

Hivatkozások

HALÁSZ GÁBOR (2001): A magyar közoktatás az ezredfordulón, Okker Kiadó, Budapest

HALÁSZ GÁBOR - LANNERT JUDIT (szerk.) (1996): Jelentés a magyar közoktatásról. 1995, Országos Közoktatási Intézet, Budapest

HALÁSZ GÁBOR – LANNERT JUDIT (szerk.) (2000): Jelentés a magyar közoktatásról. 2000, Országos Közoktatási Intézet, Budapest

KSH (1998): Magyar Statisztikai Évkönyv 1997, Budapest

KSH (1999): Magyar Statisztikai Évkönyv 1998, Budapest

OECD (2000*a*): Education at a Glance, OECD, Paris

OECD (2000*b*): From Initial Education to Working Life. Making Transitions Work, OECD, Paris